

Magda Wojdyła-Bednarczyk

Determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej

Przegląd Naukowo-Metodyczny. Edukacja dla Bezpieczeństwa nr 2, 187-194

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Magda WOJDYŁA-BEDNARCZYK
Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

DETERMINANTY ROZWOJU MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW W GOSPODARCE RYNKOWEJ

Mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa (MSP) są motorem gospodarki europejskiej. Są głównym źródłem zatrudnienia, budzą ducha przedsiębiorczości i innowacji w UE, a tym samym mają kluczowe znaczenie dla zwiększania konkurencyjności i zatrudnienia.

Günter Verheugen

Wprowadzenie

O sile gospodarek świata decydują nie tylko wielkie koncerny, co małe i średnie przedsiębiorstwa, które wytwarzają większość produktu krajowego. Stanowią one fundament stabilnego rozwoju klasy średniej w społeczeństwie. Rozwój i konkurencyjność MSP decyduje o rozwoju i konkurencyjności gospodarczej poszczególnych krajów oraz ich pozycji na rynkach międzynarodowych. Gospodarcza rola MSP sprawia, że zarówno czynniki ich rozwoju, jak i bariery ograniczające taki rozwój są przedmiotem licznych badań. Do głównych cech gospodarki rynkowej zalicza się przewagę sektora prywatnego oraz znaczący udział małych i średnich firm w tworzeniu produkcji i usług. O sile i konkurencyjności tych gospodarek stanowią głównie firmy z sektora MSP.

I. Ogólna charakterystyka małych i średnich przedsiębiorstw w polskiej gospodarce rynkowej.

Ustawa z dnia 19 listopada 1999 roku – Prawo działalności gospodarczej, **zastąpiła termin podmiot gospodarczy**, którym posługiwała się Ustawa o działalności gospodarczej z 1988 roku-**pojęciem przedsiębiorcy**. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej z roku 2004 zmieniła wymogi w zakresie małych i średnich przedsiębiorstw. Zgodnie z tą ustawą, zakwalifikowanie przedsiębiorstwa do MSP wymaga uwzględnienia trzech czynników, tj. stanu zatrudnienia, wielkości obrotów oraz wielkości bilansowej sumy posiadanych aktywów. Obrót oraz suma bilansowa są kryteriami alternatywnymi i mogą być stosowane zamiennie.

Źródło: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_pl.pdf

Mikroprzedsiębiorstwo zatrudnia poniżej 10 pracowników, jego roczny obrót nie przekracza 2 mln euro i/lub jego suma bilansowa nie jest większa niż 2 mln euro. Za małe przedsiębiorstwo uznaje się takie, które zatrudnia poniżej 50 pracowników, jego roczny obrót nie przekracza 10 mln euro i/lub suma bilansowa nie jest większa niż 10 mln euro. Średnie przedsiębiorstwo natomiast zatrudnia do 250 pracowników i legitymuje się rocznym obrotem nieprzekraczającym 50 mln euro i/lub sumą bilansową rocznego zestawienia bilansowego nie przekraczającą 43 mln euro.

Tabela nr 1: Podstawowe czynniki decydujące o tym, czy dana firma może zostać uznana za MSP.

Kategoria przedsiębiorstwa	Liczba pracowników	Roczny obrót	albo	Całkowity bilans roczny
Średnie	< 250	≤ 50 mln euro		≤ 43 mln euro
Małe	< 50	≤ 10 mln euro		≤ 10 mln euro
Mikro	< 10	≤ 2 mln euro		≤ 2 mln euro

Źródło: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/smedefinition/index_en.htm

Przedsiębiorstwa zostały podzielone na trzy kategorie, tj. na przedsiębiorstwa niezależne, partnerskie oraz powiązane. Podział dokonany jest w zależności od ich związku z innymi przedsiębiorstwami biorąc pod uwagę procentowy udział w kapitale, prawo głosu lub prawa do sprawowania pozycji dominującej. Większość przedsiębiorstw z sektora MSP to przedsiębiorstwa niezależne, gdyż działają całkowicie samodzielnie lub posiadają mniejszościowe udziały – mniej niż 25% w innych przedsiębiorstwach. Przedsiębiorstwa uznaje się za partnerskie, jeżeli wysokość tych udziałów wzrosnie do 50%. Powyżej tego pułapu przedsiębiorstwa uważa się za powiązane.¹ Podstawowymi cechami gospodarki rynkowej jest dominująca przewaga prywatnej i publicznej własności nad państwową oraz znacząca rola małych i średnich przedsiębiorstw.

II. Znaczenie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce.

Małe i średnie przedsiębiorstwa uważane są za stymulatora rozwoju gospodarki, a ich funkcjonowanie stanowi przejaw zdrowej konkurencji oraz odzwierciedla przedsiębiorczość społeczeństwa.² Choć same mają zazwyczaj niewielki zasięg i wpływ na swoje otoczenie, to zebrane w całość stanowią olbrzymią siłę gospodarczą napędzającą rozwój całej gospodarki. Przemiany ustrojowe w Polsce po 1989 roku spowodowały wzrost znaczenia MSP w gospodarce. Sektor małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, podobnie jak w krajach Unii Europejskiej, odgrywa ważną rolę społeczną i gospodarczą. Wśród funkcji gospodarczych sektora MSP na wyróżnienie zasługuje:

¹ http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_pl.pdf

² A. Skowronek-Mielczarek, *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania*, C.H. Beck. Warszawa 2003

- wpływanie na ograniczanie poziomu bezrobocia poprzez tworzenie nowych miejsc pracy w regionach, gdzie dotychczas działalność gospodarcza była słabo rozwinięta;
- aktywny udział w procesie zmian struktury przemysłowej kraju wynikającej z demonopolizacji i restrukturyzacji gospodarki;³
- poprawa konkurencyjności produkcji i świadczonych usług.

W 2000 roku podczas spotkania Rady Europejskiej w Portugalii przyjęto dokument *European Charter for Small Enterprises* (Europejska Karta Małych Przedsiębiorstw), który określa główne zasady polityki Unii wobec tego sektora. **Jest to pewien pakiet działań, jakie państwa członkowskie powinny podjąć w celu szerszego wsparcia sektora MSP.** Wśród podstawowych kierunków działań wspierających rozwój małych i średnich przedsiębiorstw wskazano m.in. na: rozwój edukacji i szkoleń z zakresu przedsiębiorczości, tańszy i szybszy proces rejestracji firm, uproszczenie regulacji prawnych, rozwój kształcenia zawodowego czy poprawę dostępności usług elektronicznych. Zgodnie z założeniami programowymi dokumentu, **małe i średnie firmy należy traktować, jako główną siłę napędową gospodarki**, zapewniające podnoszenie innowacyjności i szybszą integrację w ramach całej wspólnoty.⁴

Dane dotyczące **udziału sektora MSP w gospodarce Polski i UE dowodzą, iż obecnie przeciętna polska firma generuje mniejszą wartość dodaną brutto, niż takie samo przedsiębiorstwo w krajach UE.** Związane jest to z relatywnie mniejszą ilością małych i średnich podmiotów w porównaniu z pozostałymi członkami UE. Należy także zwrócić uwagę na dość znaczne zapóźnienie polskiej gospodarki względem krajów UE, ale także stojące na drodze do poprawy sytuacji niekorzystne prawo gospodarcze. W porównaniu do dużych, uznanych spółek, małe i średnie przedsiębiorstwa potrafią działać szybciej i są gotowe podejmować większe ryzyko w rozwijaniu innowacyjnych produktów i procesów dla nowych rynków. Znaczenie i udziały małych i średnich przedsiębiorstw w statystykach różnych państw mogą kształtować się różnie. Jednak nie zmienia to faktu, że sektor ten jest podstawowym w krajach o gospodarce rynkowej.

III. Perspektywy oraz bariery funkcjonowania i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.

Transformacja polskiej gospodarki oraz wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowały z jednej strony szansę dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw, natomiast z drugiej strony konieczność sprostania rosnącej konkurencji firm i instytucji. Pomimo, iż MSP są największym pracodawcą w unijnej gospodarce i w największym stopniu przyczyniają się do jej rozwoju, często borykają się z trudnościami w dostępie do kapitału, zewnętrznych źródeł finansowania, jak również informacji oraz infrastruktury, a także nowoczesnych technologii i innowacji, zwłaszcza we wczesnej fazie rozwoju. Wyróżnia się dwa rodzaje czynników, które determinują rozwój przedsiębiorstw: wewnętrzne oraz zewnętrzne. Do czynników wewnętrznych na uwagę zasługują m. in. czynniki związane z osobą właściciela, czyli chociażby wiek, płeć, wykształcenie oraz

³ T. Piecuch, *Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce*, C. H. Beck. Warszawa 2010

⁴ <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/best-practices/charter/>

doświadczenie. Można je potraktować jako pierwotne, decydują one bowiem o podjęciu działalności przez konkretnego przedsiębiorcę. Uwarunkowania zewnętrzne są natomiast związane z otoczeniem, w którym dane przedsiębiorstwo funkcjonuje. Umiejętne wykorzystanie okazji rynkowych przez małe i średnie przedsiębiorstwa wymaga ciągłego monitorowania zjawisk rynkowych.

Rozpoznaniu barier jak również przyczyn ich występowania oraz możliwości ich usuwania poświęcono wiele analiz i badań. Tylko dokładne rozpoznanie pozwoli na ich eliminację. Zazwyczaj małe i średnie przedsiębiorstwa napotykają na następujące bariery rozwojowe:

- bariery rynkowe i otoczenia, wiążące się z problemami wynikającymi zarówno z ogólnej sytuacji gospodarczej-wahania koniunktury jak i zmian natężenia konkurencji;
- problemy zarządzania, wynikające z niewystarczającej wiedzy i umiejętności przedsiębiorców oraz kadry zarządzającej. W większości przypadków problemy te są umniejszane przez przedsiębiorców, ale faktycznie istnieją i stanowią istotną przeszkodę w rozwoju;
- bariery ekonomiczne, do których zaliczyć możemy nadmierną politykę fiskalną rządu oraz obciążenia podatkowe;
- bariery społeczno-gospodarcze i polityczne, wśród nich m.in. niedostateczną kulturę przedsiębiorczości czy korupcję, a także wysoki stopień wykorzystania mocy wytwórczych i niski poziom inwestycji;
- bariery prawne rozumiane jako skomplikowane procedury uruchamiania działalności. Zaliczyć tutaj można także niejasne i nieprecyzyjne przepisy prawa.⁵

Niewątpliwie jednak najpoważniejszą barierą rozwoju MSP jest bariera finansowa, a główną determinantą rozwoju przedsiębiorstw są inwestycje. Można je zdefiniować jako wydatki środków finansowych na tworzenie majątku o określonej wielkości i strukturze, tzn. środki pieniężne są zamieniane na dobra rzeczowe i usługi, aby w późniejszych okresach uzyskać wpływy pieniężne.⁶ Praktycznie od początku narodzin sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, jednym z kluczowych problemów hamujących zarówno proces ich powstawania, jak i wzrostu był ograniczony dostęp do źródeł finansowania. Z problemem tym borykały się praktycznie wszystkie kraje zarówno te o dobrze rozwiniętych rynkach kapitałowych, jak i te zdominowane przez ustrój bankowy. Waga tego problemu znacząco wzrosła, zwłaszcza w dobie obecnego kryzysu gospodarczego, którego następstwem są również problemy w sektorze bankowym. Pozyskanie środków finansowych, które przeznaczone zostaną na ekspansję i nowe technologie warunkuje utrzymanie się przedsiębiorstwa na rynku, zwłaszcza w obecnych realiach gospodarki globalnej.

Znaczącą barierą utrudniającą rozwój sektora MSP jest z drugiej strony niejasne prawo podatkowe. Obecnie znajduje się w nim wiele luk, które umożliwiają dowolną interpretację konkretnych przepisów dotyczących podatków czy prowadzenia działalności gospodarczej. Ciągła zmienność prawa podatkowego

⁵ A. Banasiak, *Rola lokalnego samorządu terytorialnego w pokonywaniu barier funkcjonowania sektora małych i średnich przedsiębiorstw*. Łódź 2009

⁶ W. Harmgardt, *Inwestycje i finansowanie*, Bad Harzburg 1992

dotyczącego stawki podatku VAT jest tutaj jednym z głównych problemów, z jakimi musi zmagać się polski przedsiębiorca.

Potencjalnymi źródłami ryzyka w odniesieniu do MSP mogą być:

- słaba pozycja i siła negocjacyjna małych i średnich przedsiębiorstw w porównaniu z dużymi firmami, które mają większą siłę negocjowania warunków oraz dostosowywania ofert do ich specyficznych potrzeb;
- brak specjalistów do zarządzania ryzykiem. W sektorze MSP istnieje przekonanie, że czas i koszty, które poświęca się na zarządzanie ryzykiem nie mają sensu. Uważa się, że zagadnienie to dotyczy tylko dużych firm;
- brak narzędzi skutecznej kontroli. Brak specjalistów do zarządzania ryzykiem oznacza również brak odpowiednich kontroli tego ryzyka.⁷

Zwraca się jednak uwagę na fakt powstawania coraz większej ilości firm konsultingowych ukierunkowanych na obsługę sektora MSP.

W sektorze MSP wzrost w pierwszej dekadzie tego tysiąclecia był imponujący. Gdy rozpoczął się kryzys finansowy, ten trend wyraźnie się zatrzymał. Wydaje się jednak, że MSP w Unii Europejskiej przetrwały kryzys finansowy całkiem nieźle. Niemniej jednak ciągle stają w obliczu szczególnych trudności, które próbuje rozwiązać zarówno UE, jak i prawodawstwo narodowe poprzez przyznawanie im różnego rodzaju pomocy.

Należy wziąć także pod uwagę, iż wzrost MSP jest często utrudniany przez problemy lokalne oraz sam rynek. W związku z powyższym, małe i średnie przedsiębiorstwa nie są często w stanie w pełni czerpać korzyści ze swojego potencjału. W celu zwiększenia konkurencyjności Europy działania MSP na rynku międzynarodowym potrzebują wsparcia, szczególnie w zakresie pobudzania bezpośredniej, międzynarodowej współpracy oraz zapewnienia lepszego dostępu do funduszy na innowacyjne projekty, jak również wykorzystania i komercjalizacji wyników projektu.

Komisja Europejska ustanowiła wsparcie innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw kamieniem milowym strategii EU 2020 dla zrównoważonego rozwoju i stale namawia europejskich decydentów, aby zagwarantowali, że MSP będą miały dostęp do zasobów potrzebnych do zaangażowania się w rozwój innowacyjnych produktów i usług oraz wprowadzenie ich na rynek i sprzedaż w całej Europie.⁸

IV. Potencjał i potrzeby innowacji małych i średnich przedsiębiorstw

Pojęcie innowacji po raz pierwszy pojawiło się w naukach ekonomicznych za przyczyną J. A. Schumpetera, na początku ubiegłego stulecia. Jego definicja innowacji obejmowała szeroki zakres przedmiotowy. Innowacje rozumiał jako m.in.: wprowadzenie do produkcji wyrobów nowych lub też udoskonalenie dotychczas istniejących, wprowadzenie nowej lub udoskonalonej metody produkcji czy też otwarcie nowego rynku.⁹ Innowacyjność definiuje się jako zdolność i motywację do poszukiwania i komercyjnego wykorzystywania jakichkolwiek wyników badań naukowych, nowych koncepcji czy pomysłów, które prowadzą do wzrostu poziomu

⁷ T.T. Kaczmarek, *Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie eksportującym*, Ośrodek doradztwa i doskonalenia kadr. Gdańsk 2011

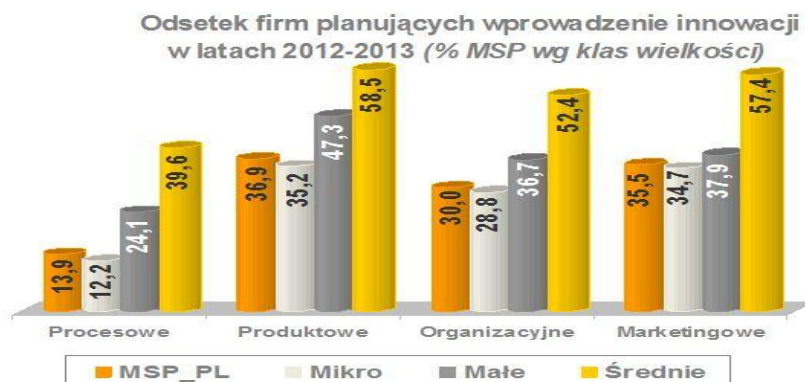
⁸ http://ec.europa.eu/small-business/funding-partners-public/finance/innovation-researchtechnology/index_en.htm

⁹ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN. Warszawa 1960

nowoczesności. Przełom wieku XX i XXI to okres, w którym innowacyjność zaczęła funkcjonować w każdym obszarze. Innowacja wiąże się trwale z kreatywnością, co wymaga podejścia nieschematycznego. Najczęściej analizowane są trzy podejścia, które określają innowacje:

- koncepcja – odnosząca się do pomysłu, idei, czegoś co przyjmuje postać niematerialną i trudno mierzalną;
- rezultat – czyli końcowy efekt określonych działań i procesów, których wprowadzenie doprowadziło do powstania nowych wyrobów czy usług;
- proces – odnoszący się do procesów i współzależnych subprocesów o charakterze twórczym, technologicznym, ekonomicznym, prawnym, społecznym czy kulturowym.¹⁰

Innowacje stanowią bardzo ważny czynnik warunkujący rozwój małych i średnich przedsiębiorstw. Przedsiębiorstwa, które nie podejmują działalności innowacyjnej nie są w stanie wykorzystać szans rynkowych i sprostać silnej konkurencji. Należy jednak pamiętać, iż stopień innowacyjności jest w dużym stopniu zależny od świadomości kadry zarządzającej w zakresie potrzeby wprowadzania rozwiązań innowacyjnych. Sama świadomość potrzeby wprowadzania innowacji jest jednym z elementów potencjału innowacyjnego przedsiębiorstwa. Niewątpliwie obecnie liderami w planowaniu innowacji są średnie przedsiębiorstwa.

Źródło: <http://www.egospodarka.pl/88707,Sektor-MSP-szanse-i-zagrozenia-rozwoju,1,39,1.html>

Aby dobrze funkcjonować, MSP muszą pozostać konkurencyjne na wiele sposobów: muszą być innowacyjne, oferować produkty wysokiej jakości oraz posiadać wiedzę fachową, jak poruszać się na rynkach międzynarodowych. Znaczne inwestycje są konieczne, jeżeli chodzi o rozwój umiejętności, środków dla lepszego wykorzystania istniejących innowacji oraz zintensyfikowanie więzi międzynarodowych.

¹⁰ A. Pomykański, *Zarządzanie innowacjami, Globalizacja, Konkurencja, Technologia informacyjna*, PWN. Warszawa-Łódź 2001

Streszczenie

Determinanty rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce rynkowej
Magda Wojdyła-Bednarczyk

Sektor MSP stanowi siłę napędową gospodarki europejskiej, a z powodu silnego powiązania ze środowiskiem lokalnym jest postrzegany jako główne ogniwo harmonijnego rozwoju regionów. W przeszłości wiele innowacji zakończonych sukcesem było opracowanych przez małe spółki o nowych modelach biznesowych, które przemieniły know-how i innowacyjne pomysły we wzrost gospodarczy. Wzrost gospodarki opartej na wiedzy umocnił następnie innowacyjne MSP. Uproszczenie systemów podatkowych oraz wprowadzanie dalszych, przyjaznych dla przedsiębiorców rozwiązań w prawie pracy i funkcjonowaniu administracji publicznej przyczyni się do rozwoju tego sektora, tak istotnie kształtującego obraz całej polskiej gospodarki.

Summary

Determinants of the development of small and medium-sized enterprises in the market economy
Magda Wojdyła-Bednarczyk

The SMEs sector is the strength of the European economy, and because of the strong links with the local community is seen as a key link in the harmonious development of regions. In the past, many successful innovations were developed by small companies with new business models, that transformed the know-how and innovative ideas to economic growth. The growth of the knowledge economy strengthened the innovative SMEs. Simplification of tax system and the introduction of further, user-friendly business solutions in labor law and operation of public administration will contribute to the development of this sector, as significantly shaping the image of the entire Polish economy.

Bibliografia

1. Banasiak A., *Rola lokalnego samorządu terytorialnego w pokonywaniu barier funkcjonowania sektora małych i średnich przedsiębiorstw*. Łódź 2009
2. Harmgardt W., *Inwestycje i finansowanie*, Bad Harzburg 1992
3. <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/best-practices/charter/>
4. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_en.htm
5. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_pl.pdf
6. http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/sme_definition/sme_user_guide_pl.pdf
7. http://ec.europa.eu/small-business/funding-partners-public/finance/innovation_researchtechnology/index_en.htm
8. <http://www.egospodarka.pl/88707,Sektor-MSP-szansy-i-zagrozenia-rozwoju,1,39,1.html>

9. Kaczmarek T.T., *Zarządzanie ryzykiem w przedsiębiorstwie eksportującym*, Ośrodek doradztwa i doskonalenia kadr. Gdańsk 2011
10. Piecuch T., *Funkcjonowanie małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce*, C. H.Beck. Warszawa 2010
11. Pomykański A., *Zarządzanie innowacjami, Globalizacja, Konkurencja, Technologia informacyjna*, PWN. Warszawa-Łódź 2001
12. Schumpeter J.A., *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN. Warszawa 1960
13. Skowronek-Mielczarek A., *Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania*, C. H. Beck. Warszawa 2003